

شرایط فقهی قرارداد بیمه

رستم اعظمی

پیشگفتار

موضوع انطباق شرایط قرارداد بیمه با موازین شرع موضوع جدیدی نیست. در بررسی متون فقهی در طی سی سال اخیر به منابع معتبری دست پیدا می‌کنیم که به تعریف و تحدید حدود قرارداد بیمه می‌پردازند. تنی چند از مراجع تقلید از جمله حضرت امام «رضوان الله تعالی علیه» هر کدام موضع خود را در باب موضوع بیمه اعلام داشته‌اند. از یک سو شرایط قرارداد بیمه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و از سوی دیگر صحت قرارداد گاهی مورد شک و تردید قرار گرفته است.

«نخستین بحثی که در باب بیمه مطرح می‌شود، این است که آیا [بیمه] جزء یکی از عقود معهود در فقه است یا نه؟ ممکن است بگوئید چه ضرورتی دارد که این بحث را مطرح کنیم. لکن این ضرورت از آن روست که هر عقدی احکام خاصی دارد و اگر بیمه الزاماً جزو یکی از آن عقود باشد، ناچار باید در همه خصوصیات و احکام از آن عقد پیروی مند. ولی اگر جزو هیچ یک از آن عقود نباشد، آزادی بیشتری دارد. پس از این جهت لازم است بررسی شود که آیا بیمه یکی از عقود متعارف معمولی نظیر بیع، اجاره و عاریه که در فقه مطرح است می‌باشد یا نه؟ البته در عقود فوق که احتمالش نمی‌رود ولی چند احتمال وجود دارد که بیمه جزو یکی از آنها باشد و آن هبه، ضمان و صلح است. اگر بیمه جزو یکی از آنها باشد، ناچار باید از مقررات خاص آنها هم پیروی کند.

بحث دیگر این است که اگر بیمه از همه عقود متعارف فقهی خارج بود، می‌تواند درست باشد؟ اصولاً ما می‌توانیم معامله‌ای داشته باشیم که جزو هیچ یک از این عقود و ایقاعاتی که در فقه مطرح است نباشد در عین حال درست هم باشد، یا این که باید بگوئیم اگر معامله‌ای داخل در یکی از ابواب متعارف فقهی شده است درست است و اگر داخل نشد من درآوردی می‌شود و در آن صورت قطعاً باطل است.»

در طی این پژوهش، پژوهشگر به بررسی نظر تنی چند از مراجع تقلید شیعه درباره بیمه و شرایط قرارداد بیمه بر اساس نظر مراجع فوق الذکر می‌پردازد.

مقدمه

در این پژوهش ابتدا بیمه بر اساس نظر مراجع تقلید تعریف می‌شود. سپس شرایط صحت قرارداد بیمه بیان می‌شوند. در ادامه شرط آزادی بیمه‌گذار و بیمه‌گر در تعیین سقف خسارت بیان می‌شود. پژوهش با بررسی و تعیین صور قرارداد بیمه دنبال می‌شود و صحت قرارداد بیمه از دید مراجع تقلید بررسی می‌شود. پژوهش با بررسی شرایط فسخ قرارداد بیمه و معرفی بیمه متقابل ادامه می‌یابد.

روش کار در این پژوهش دسته‌بندی نظرات مراجع تقلید به گونه‌ای است که به پرسش‌های مشخصی پاسخ داده شود. فصل‌بندی پژوهش بر اساس پرسش‌های مورد نظر پژوهشگر تدوین شده‌اند. پرسش‌های مطروحه به طور مشخص عبارتند از:

۱. تعریف بیمه چیست؟
۲. ارکان قرارداد بیمه کدامند؟
۳. آیا قرارداد بیمه را می‌توان به هر زبانی منعقد کرد؟
۴. شرایط صحت قرارداد بیمه چه شرایطی هستند؟
۵. آیا بیمه‌گر و بیمه‌گذار در انتخاب سقف خسارت بر اساس توافق آزادند؟
۶. آیا قرارداد بیمه صحیح است؟
۷. تحت چه شرایطی قرارداد بیمه را می‌توان فسخ نمود و کدام یک از طرفین این حق را دارد؟
۸. بیمه متقابل چیست؟
۹. قرارداد بیمه با کدام یک از عقود اسلامی مشابهت دارد؟

با بررسی نظر مراجع تقلید سعی شده است تا حد امکان به هر کدام از پرسش‌ها فوق‌الذکر پاسخی مشخص و صریح بیان شود. انتظار می‌رود با انجام و مطالعه این پژوهش شبهات پیرامون انطباق تعریف، شرایط، صحت، جایگاه و مشابهت قرارداد بیمه برطرف شوند. همچنین انتظار می‌رود با انجام و مطالعه این پژوهش مشخص گردد بیمه‌های بازرگانی و تکافل هر دو از نظر مراجع تقلید به عنوان بیمه‌های اسلامی به رسمیت شناخته شده‌اند.

فصل نخست_ تعریف بیمه

در این فصل نخست مستندات مربوط به تعریف بیمه را بررسی می‌کنیم و سپس عناصر مشترک در تمام تعاریف را استخراج می‌کنیم. خوشبختانه در باب تعریف بیمه هشت نفر از مراجع تقلید نظر خود را بیان نموده‌اند که نظر آنان بدین شرح است:

۱_ حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی «قدس سره الشریف»: «مسألة ۲۸۶۲_ بیمه قرار و عقدی است بین بیمه‌شونده [بیمه‌گذار] و مؤسسه یا شرکت یا شخص [بیمه‌گر] که بیمه را بپذیرد، و این عقد مثل سایر عقود محتاج به ایجاب و قبول است و شرایطی که در موجب و قابل و عقد در سایر عقود معتبر است در این عقد نیز معتبر است و می‌توان این عقد را با هر لغتی و زبانی اجرا کرد.»

۲_ حضرت آیت‌الله‌العظمی صانعی «مد ظله العالی»: «مسألة ۲۵_ بیمه قرارداد و عقدی است بین بیمه‌کننده [بیمه‌گذار] و مؤسسه یا شرکت یا شخصی که بیمه را می‌پذیرد [بیمه‌گر]، و این عقد مثل سایر عقود محتاج به ایجاب و قبول است و شرایطی که در موجب و قابل و عقد در سایر عقود معتبر است در این عقد نیز معتبر است و می‌توان این عقد را با هر لغتی و زبانی اجرا کرد.»

۳_ حضرت آیت‌الله‌العظمی خوئی «قدس‌الله‌نفسه‌ زکیه»: «بیمه (سیگورتا) عبارت از این است که شخص هر سال مبلغی به کسی یا شرکتی بدون عوض داده و در ضمن شرط کند که اگر آسیبی مثلاً به تجارت‌خانه یا ماشین یا منزل یا خودش برسد آن شرکت یا شخص آن خسارت را جبران یا آسیب را برطرف یا مرض را معالجه کند و این معامله داخل در هبۀ معوضه است و چنانچه آسیبی وارد شود حسب شرط بر مشروط علیه واجب است که از عهده برآید و برای گیرنده اشکالی ندارد.»

۴_ حضرت آیت‌الله‌العظمی تهرانی «مد‌ظله‌الشریف»: «مسأله ۶۲۱_ قرارداد بیمه و یا هر قراردادی مالی یا غیر مالی و یا مخلوط بر مبنای قاعده کلی «اوفوا بالعقود» در صورتی که عاقلانه و بدون زیان و گول زدن یا گول خوردن بوده و بالاخره با حفظ شرائط شرعی باشد، کلاً حلال است ولی در صورت اجبار و یا بر مبنای اکل مال به باطل و مفت‌خواری یا سفاهت و مانندش که کلاً از موانع صحت هر عقدی می‌باشد به هر حال باطل و غیر نافذ می‌باشد، مانند بیمه‌هائی که طرف قرارداد را نسبت به تأمین بیمه با اکراه یا اجبار حیران و سرگردان کرده و او را نسبت به خوردن بیمه نگران و لالالی می‌کنند.»

۵_ حضرت آیت‌الله‌العظمی موسوی اردبیلی «دام برکاته»: «بیمه قراردادی است بین بیمه‌شونده (بیمه‌گزار) و مؤسسه یا شرکت یا شخصی که بیمه را می‌پذیرد (بیمه‌گر) که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازاء پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر، در صورت وقوع حادثه، خسارت وارده بر او را جبران کند و یا وجه معینی بپردازد. متعهد را «بیمه‌گر»، طرف تعهد را «بیمه‌گزار»، وجهی را که بیمه‌گزار به بیمه‌گر می‌پردازد «حق بیمه» و آنچه را که بیمه می‌شود «موضوع بیمه» می‌گویند، و این عقد مثل سایر عقود محتاج به رضایت طرفین است، و شرایطی که در عقد و طرفین آن در سایر عقود معتبرند، در این عقد نیز معتبر می‌باشند و می‌توان این عقد را با هر لغت و زبانی منعقد کرد. و تعهدات طرفین قرارداد بیمه به اعتبار انواع و اقسام بیمه متفاوت است.»

۶_ حضرت آیت‌الله‌العظمی سیستانی «مد‌ظله‌الشریف»: «بیمه قراردادی است که طبق آن بیمه‌گزار (بیمه‌شونده) متعهد می‌شود ماهانه یا سالانه و یا یکباره مبلغ معینی به بیمه‌گر (بیمه‌کننده) بپردازد و در مقابل آن، بیمه‌گر متعهد می‌شود که به بیمه‌گزار یا شخص ثالثی که در قرارداد بیمه معین و قرارداد به نفع او منعقد شده است، مبلغی پول یا پرداختی ثابتی و هر عوض مالی دیگری، در صورت وقوع حادثه‌ای یا ضرری که در قرارداد بدان تصریح شده است، بپردازد.»

۷_ حضرت آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی: «مسأله ۲۴۳۸_ بیمه قراردادی است بین بیمه‌کننده [بیمه‌گذار] و شرکت یا شخص بیمه‌گر [بیمه‌گر] و بر این اساس است که در برابر پولی که به آن شرکت یا آن شخص می‌دهد خسارت‌های وارده بر انسان یا چیزی را جبران کند و این معامله و قرارداد مستقلی است که با شرایطی که در مسائل آینده می‌آید صحیح است، چه بیمه کالاهای تجارتي باشد، یا ساختمان‌ها و اتوموبیل‌ها و کشتی‌ها و هواپیماها، یا بیمه کارمندان و کارگران، یا بیمه عمر و مانند آن که در عرف عقلاء معمول است.

مسأله ۲۴۴۰_ صیغه عقد بیمه را می‌توان با هر زبانی اجرا کرد و یا قرارداد بیمه را روی کاغذ آورد و آن را امضاء نمود.»

۸- حضرت آیت‌الله‌العظمی منتظری «دام افاضاته»: « بیمه قراردادی است که میان متقاضی بیمه [بیمه‌گذار] و موسسه یا شرکت و یا شخص خاصی بسته می‌شود [بیمه‌گر] و مفاد آن به عهده گرفتن خسارت‌های شخص یا مال متقاضی است به وسیله شخص یا موسسه یا شرکت بیمه کننده در برابر عوضی که متقاضی بیمه می‌پردازد.

مسألة ۲۲۴۳- قرارداد بیمه مانند قراردادهای دیگر نیازمند صیغه عقد است، ولی لازم نیست صیغه آن به عربی خوانده شود، بلکه اگر متقاضی بیمه [بیمه‌گذار] با هر واژه‌ای مقصود خود را به بیمه‌کننده [بیمه‌گر] بفهماند و بیمه‌کننده هم آن قرارداد را بپذیرد، عقد بیمه منعقد شده و قرارداد صحیح است.

مساله ۲۲۴۴- ظاهراً بیمه عقد مستقلی است، ولی بنا بر احتیاط آن را در قالب بعضی عقود دیگر همچون صلح یا هبه معوضه یا ضمانت در مقابل عوض به وجود آورند.»

«مسأله- بیمه هر چند در سابق به شکل فصلی وجود نداشته است ولی مشمول کلیات و قوانین پویای اسلام و یکی از عقود است که میان کسی که بیمه را می‌پذیرد و بیمه‌کننده چه شخص باشد یا شرکت و مؤسسه به وجود می‌آید و در آن علاوه بر شرایطی که در سایر عقود است از قبیل بلوغ و عقل و اختیار چند شرط دیگر نیز اعتبار دارد:

۱- تعیین طرفین عقد که اشخاص هستند یا دولت یا شرکت یا مؤسسه؛

۲- تعیین مورد بیمه، انسان، مغازه، کشتی، هواپیما و اتوموبیل و غیر آن؛

۳- تعیین مبلغی که باید پرداخت شود؛

۴- تعیین اقساط و تعیین زمان اقساط؛

۵- تعیین زمان بیمه از فلان روز تا فلان ماه یا سال؛

۶- تعیین خطرهای خسارت آور مثل حریق یا سرقت یا وفات یا مرض یا غرق شدن و خطرهای دیگر.

ایجاب را می‌تواند هم کسی که بیمه را می‌پذیرد بخواند و بگوید من متعهد می‌شوم که فلان مقدار را در فلان زمان بدهم در مقابل فلان خسارت که جبران نمائی و طرف یعنی بیمه‌کننده قبول بخواند و به عکس هم اشکالی ندارد.»

یک نفر از مراجع تقلید بیمه را عقدی مستقل دانسته‌اند و یک نفر با کمی تردید نسبت به استقلال عقد بیمه اظهار نظر نموده‌اند و بقیه نه تنها در باب استقلال عقد بیمه اظهار نظری ننموده‌اند بلکه شبهه‌ای وجود دارد که عقد بیمه در قالب صلح، هبه و یا ضمان می‌گنجد. در پایان این پژوهش به بحثی در مورد گنجانده شدن عقد بیمه در قالب سایر عقود اسلامی خواهیم پرداخت.

وجود عنصر رضایت طرفین مبنی بر انعقاد قرارداد بیمه و نفی هرگونه اکراه و اجبار به طور واضح و صریح در تمام تعاریف به چشم می‌خورد به گونه‌ای که هر گونه اکراه و اجبار موجب بطلان قرارداد می‌شود.

با مطالعه هشت نظر فوق ارکان بیمه‌گر، بیمه‌گذار، موضوع بیمه حق بیمه، خطرات تحت پوشش در تمام نظرات دیده می‌شود. بنا بر این می‌توان وجود ارکان فوق را تثبیت کرد و مفروض در نظر گرفت. این ارکان در قانون بیمه مصوب ۱۳۱۴ به وضوح دیده شده‌اند.

پنج نفر از مراجع تقلید تصریح دارند که عقد بیمه به هر زبانی که منعقد گردد نافذ و معتبر است. بنابراین انعقاد قرارداد بیمه به زبان فارسی از دیدگاه شرع مجاز است.

فصل دوم_ شرایط صحت قرارداد بیمه

۱_ حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی «قدس سره‌الشریف»: «مسأله ۲۸۶۳_ در بیمه علاوه بر شرایط سایر عقود از قبیل بلوغ، عقل، اختیار و مانند آن، چند شرط معتبر است:

۱ - تعیین دو طرف قرارداد که افراد هستند یا مؤسسات یا شرکتها و یا دولت [بیمه‌گر و بیمه‌گذار]؛

۲ - تعیین مورد بیمه که شخص است یا اتومبیل، کشتی، هواپیما، مزرعه، مغازه و یا هر چیز دیگر [موضوع بیمه]؛

۳ - تعیین مبلغ [حق بیمه] و اقساطی [اقساط حق بیمه] که باید به بیمه‌کننده [بیمه‌گر] پرداخت شود و نیز تعیین زمان پرداخت آن اقساط [اقساط حق بیمه]؛

۴ - تعیین زمان بیمه که از آغاز فلان ماه یا فلان سال تا چند ماه یا چند سال است. [مدت اعتبار قرارداد بیمه و تاریخ آغاز اعتبار پوشش بیمه]؛

۵ - تعیین آفات و خطرهایی که بیمه‌کننده [بیمه‌گر] عهده‌دار آنها می‌شود، مانند آتش‌سوزی، تصادفات، غرق شدن و یا بیماری و می‌توان کلیه آفاتی را که موجب خسارت می‌شود قرار دهند. [خطرات تحت پوشش]؛»

۲_ حضرت آیت‌الله‌العظمی صانعی «مد ظله‌العالی»: «مسأله ۲۶_ در بیمه علاوه بر شرایطی که در سایر عقود است از قبیل بلوغ و عقل و اختیار و غیر آنها، چند شرط معتبر است.

۱_ تعیین مورد بیمه که فلان شخص است یا فلان مغازه است یا فلان کشتی یا اتومبیل یا هواپیما است [موضوع بیمه]؛

۲_ تعیین دو طرف عقد که اشخاص هستند، یا مؤسسات، یا شرکتها یا دولت [بیمه‌گر و بیمه‌گذار]؛

۳_ تعیین مبلغی که باید بپردازد [حق بیمه]؛

۴_ تعیین اقساطی که باید آن را بپردازد و تعیین زمان اقساط [اقساط حق بیمه]؛

۵_ تعیین زمان بیمه که از اول فلان ماه یا سال تا چند ماه یا چند سال [مدت و تاریخ آغاز اعتبار بیمه‌نامه]؛

۶_ تعیین خطرهایی که موجب خسارت می‌شود، مثل حریق یا غرق یا سرقت یا وفات یا مرض و کلیه آفاتی را که موجب خسارت می‌شود قرار دهند. [خطرات تحت پوشش]»

۳_ حضرت آیت‌الله‌العظمی موسوی اردبیلی «دام برکاته»: «مسأله ۲۴۸۴_ در بیمه علاوه بر شرایطی از قبیل بلوغ و عقل و اختیار و غیر آنها که در سایر عقود لازم است، چند شرط معتبر است:

اول_ تعیین موضوع بیمه که شخص، مغازه، کشتی، اتومبیل یا هواپیما است.

دوم_ تعیین دو طرف عقد که اشخاص یا مؤسسات یا شرکتها یا دولت هستند.

سوم- تعیین مبلغی که باید پردازند.

چهارم- تعیین اقساطی که باید آن را پردازند و تعیین زمان اقساط.

پنجم- تعیین زمان شروع و پایان بیمه که مثلاً از اول فلان ماه یا سال تا چند ماه یا چند سال است.

ششم- تعیین خطرهایی که موجب خسارت می‌شوند مثل حریق، غرق، سرقت، وفات یا بیماری؛ و می‌توان کلیه آفاتی را که موجب خسارت می‌شوند، قرارداد کرد.»

۴- حضرت آیت‌الله‌العظمی سیستانی «مد ظله الشریف»: «مسأله ۳۳- قرارداد بیمه دارای چند رکن است:

۱- ایجاب و قبول از سوی بیمه‌گذار و بیمه‌گر که در آن هر گفتار یا نوشتار و مشابه آن بر آنها دلالت کند، کافی است؛

۲- تعیین مورد بیمه‌شده چه شخص باشد چه مال؛

۳- تعیین آغاز و پایان مدت قرارداد بیمه؛

مسأله ۳۴- در قرارداد بیمه، عامل خطر و زیان مانند آتش‌سوزی، سرقت، غرق، بیماری، مرگ و مانند آن و همچنین اقساط ماهانه یا سالانه بیمه - در صورتی که پرداخت آن قسطی باشد - باید مشخص شود.

مسأله ۳۵- در طرفین قرارداد بیمه، بلوغ، عقل، قصد، اختیار و عدم محجوریت - بر اثر سفه یا ورشکستگی - شرط است و در صورتی که طرفین قرارداد یا یکی از آنها نابالغ، دیوانه، مجبور و یا محجور علیه باشند، یا قصد جدی نداشته باشند، قرارداد صحیح نیست.»

«در بیمه مدت بخصوصی شرط نیست، بلکه تابع توافق طرفین قرارداد یعنی بیمه‌گر و بیمه‌گذار است.»

۵- حضرت آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی: «طرفین بیمه باید بالغ و عاقل باشند و قرارداد بیمه را از روی اراده و اختیار انجام دهند و هیچ کدام سفیه نباشند، علاوه بر این باید تمام خصوصیات را معین کنند از جمله:

۱- تعیین مورد بیمه که فلان وسیله نقلیه یا فلان ساختمان و فلان شخص است [موضوع بیمه]؛

۲- تعیین دو طرف قرارداد [بیمه‌گر و بیمه‌گذار]؛

۳- تعیین اقساط و مبلغی را که بیمه‌کننده باید پردازد [حق بیمه و اقساط حق بیمه]؛

۴- تعیین زمان بیمه که مثلاً از فلان روز تا یک سال است [مدت اعتبار بیمه‌نامه و تاریخ آغاز اعتبار بیمه‌نامه]؛

۵- تعیین خطرهایی که موجب خسارت می‌شود، مانند خطر آتش‌سوزی یا بمباران یا غرق شدن یا سرقت یا وفات یا بیماری، هرگونه خطر دیگر [خطرات تحت پوشش]؛

۶- تعیین سقف قیمت چیزی که بیمه‌شده مثلاً فلان خانه به مبلغ دو میلیون تومان یا کمتر و بیشتر بیمه شده است، یا به قیمت عادلانه روز و مانند آن و به حال باید اصول کلی که در بیمه در میان عرف رایج است رعایت شود؛»

۶- حضرت آیت‌الله‌العظمی منتظری «دام افاضاته»: «در بیمه علاوه بر شرایط سایر عقود از قبیل بلوغ، عقل اختیار و مانند آن چند شرط معتبر است:

- ۱- تعیین دو طرف قرارداد که افراد هستند یا مؤسسات یا شرکت‌ها و یا دولت [بیمه‌گر و بیمه‌گذار]؛
 - ۲- تعیین مورد بیمه که شخص است یا اتوموبیل، کشتی، هواپیما، مزرعه، مغازه و یا هر چیز دیگر [موضوع بیمه]؛
 - ۳- تعیین مبلغ و اقساطی که باید به بیمه‌کننده پرداخت شود و نیز تعیین زمان پرداخت آن اقساط [حق بیمه و اقساط حق بیمه]؛
 - ۴- تعیین زمان بیمه که از آغاز فلان ماه یا فلان سال تا چند ماه یا چند سال است [مدت اعتبار و تاریخ آغاز اعتبار قرارداد بیمه]؛
 - ۵- تعیین آفات و خطرهایی که بیمه‌کننده عهده‌دار آنها می‌شود؛ مانند آتش‌سوزی، تصادفات، غرق شدن و یا بیماری و می‌توان کلیه آفاتی را که موجب خسارت می‌شود قرار دهند. [خطرات تحت پوشش]
- حضرت آیت‌الله منتظری: «در بیمه هر یک از دو طرف می‌توانند مفاد ایجاب و قبول را اجرا نمایند ولی باید تمام قیودی که گفته شد معلوم شود و قرارداد بر اساس آنها واقع گردد.»

همانگونه که در نظرات فوق‌الذکر مشاهده می‌شود در قرارداد بیمه باید بیمه‌گر، بیمه‌گذار، حق بیمه و اقساط آن، خطرات تحت پوشش، مدت اعتبار قرارداد بیمه، تاریخ آغاز اعتبار قرارداد بیمه و موضوع بیمه به صراحت تعیین شوند و شش نفر از مراجع تقلید در این مورد اتفاق نظر دارند.

همچنین درباره وجود رکن ایجاب و قبول به هر شکلی که باشد اتفاق نظر وجود دارد. وجود یک سند مکتوب کاغذی خود به منزله پوشش بیمه نیست بلکه نشان از رکن ایجاب و قبول دارد. به عبارت دیگر این سند مکتوب کاغذی [بیمه‌نامه] سندی حاوی توافق طرفین بر تمام مواردی است که باید در پوشش بیمه رعایت شود.

* آزادی بیمه‌گر و بیمه‌گذار در تعیین میزان خسارت قابل پرداخت

- ۱- حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی «قدس سره الشریف»: «مسألة ۲۸۶۴- لازم نیست در قرارداد بیمه میزان خسارت تعیین شود پس اگر قرار بگذارند هر مقدار خسارت وارد شد جبران کنند صحیح است.»
- ۲- حضرت آیت‌الله‌العظمی صانعی «مد ظله العالی»: «مسألة ۲۷- لازم نیست در قرارداد بیمه میزان خسارت تعیین شود پس اگر قرار بگذارند که هر مقدار خسارت وارد شد، جبران کنند صحیح است.»
- ۳- حضرت آیت‌الله‌العظمی موسوی اردبیلی «دام برکاته»: «مسألة ۲۴۸۵- لازم نیست در قرارداد بیمه میزان خسارت تعیین شود؛ پس اگر قرار بگذارند که هر مقدار خسارت وارد شد جبران کنند، صحیح است ولی در عقد بیمه باید تعهدات طرفین عرفاً معلوم و معین باشد.»
- ۴- حضرت آیت‌الله‌العظمی منتظری «دام افاضاته»: «مسألة ۲۲۴۶- لازم نیست در قرارداد بیمه میزان خسارت تعیین شود؛ پس اگر قرارداد کنند هر اندازه زیان وارد شود تمام یا قسمتی از آن را جبران کنند صحیح است.»

* صور قرارداد بیمه

۱_ حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی «قدس سره الشریف»: «مسأله ۲۸۶۵_ صورت عقد بیمه چند نحو است: یکی آن که بیمه‌شونده بگوید به عهده من فلان مقدار که در فلان زمان ماهی فلان مقدار بدهم، در مقابل آن که خسارتی که به مغازه من مثلاً از ناحیه حریق یا دزدی وارد شد، جبران نمائی و طرف قبول کند، یا طرف بگوید بر عهده من خسارتی که به مؤسسه شما وارد می‌شود از ناحیه حریق یا دزدی مثلاً در مقابل آن که فلان مقدار بدهی و باید تمام قیودی که شامل مسأله سابق ذکر شد، معلوم شود و قرارداد شود.»

۲_ حضرت آیت‌الله‌صانعی «مد ظلّه العالی»: «مسأله ۲۸_ صورت عقد بیمه چند نحو است: یکی آن که بیمه‌کننده بگوید به عهده من فلان مقدار که در فلان زمان ماهی فلان مقدار بدهم، در مقابل آن که خسارتی که به مغازه من مثلاً از ناحیه حریق یا دزدی وارد شد جبران نمائی و طرف قبول کند یا طرف بگوید بر عهده من خسارتی که به مؤسسه شما وارد می‌شود از ناحیه حریق یا دزدی مثلاً در مقابل آن که فلان مقدار بدهی و باید تمام قیودی که در مسأله سابق ذکر شد معلوم شود و قرارداد شود.»

۳_ حضرت آیت‌الله‌العظمی موسوی اردبیلی «دام برکاته»: «مسأله ۲۴۸۶_ صورت عقد بیمه چند نحو است: یکی آن که بیمه‌گزار بگوید: «به عهده من است فلان مبلغ را در فلان تعداد قسط هر کدام به مبلغ فلان بدهم، در مقابل اگر خسارتی به مغازه من، مثلاً از ناحیه حریق یا دزدی وارد شود، جبران نمایی» و طرف هم قبول کند، یا بگوید: «بر عهده من است خسارتی را که به مغازه شما از ناحیه حریق یا دزدی وارد می‌شود در مقابل آن که فلان مقدار بدهی جبران نمایم» و باید تمام قیودی که در مسأله سابق ذکر شد معلوم و قرارداد شوند.»

صحت قرارداد بیمه

۱_ حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی «قدس سره الشریف»: «ظاهراً تمام اقسام بیمه صحیح باشد، با به کار بردن شرایطی که ذکر شد، چه بیمه عمر باشد یا بیمه کالاهای تجارتي یا عمارات یا کشتی‌ها و هواپیماها و یا بیمه کارمندان دولت و یا مؤسسات یا بیمه اهل یک قریه یا شهر، و بیمه عقد مستقلی است و می‌توان به عنوان بعض عقود دیگر از قبیل صلح آن را اجرا کرد.»

۲_ حضرت آیت‌الله‌صانعی «مد ظلّه العالی»: «مسأله ۲۹_ ظاهراً تمام اقسام بیمه صحیح باشد، با به کار بردن شرایطی که ذکر شد، چه بیمه عمر باشد، یا بیمه کالاهای تجارتي یا عمارات یا کشتی‌ها و هواپیماها و یا بیمه کارمندان دولت یا مؤسسات یا بیمه اهل یک قریه یا شهر و بیمه عقد مستقلی است و می‌توان به عنوان بعض عقود دیگر از قبیل صلح آن را اجرا کرد.»

۳_ حضرت آیت‌الله‌العظمی موسوی اردبیلی «دام برکاته»: «مسأله ۲۴۸۹_ ظاهراً با رعایت شرایطی که ذکر شد تمام اقسام بیمه صحیح می‌باشد، چه بیمه عمر باشد یا بیمه کالاهای تجارتي یا عمارت‌ها یا کشتی‌ها و هواپیماها، و یا بیمه کارمندان دولت یا مؤسسات یا بیمه اهل یک قریه یا شهر، و بیمه عقد مستقلی است و می‌توان به عنوان بعضی از عقود دیگر از قبیل صلح، آن را اجرا کرد.»

۴_ حضرت آیت‌الله العظمی منتظری «دام افاضاته»: «مسألة ۲۲۴۸_ ظاهراً تمام اقسام بیمه _ به جز بیمه عمر که در آن شبهه رباخواری است _ با شرایطی که ذکر شد صحیح می‌باشد.»

فسخ بیمه‌نامه

حضرت آیت‌الله العظمی سیستانی «مد ظله الشریف»: «مسألة ۳۶_ قرارداد بیمه از عقود لازم به شمار می‌رود و جز با رضایت طرفین قابل فسخ نیست.

البته اگر در قرارداد شرط کنند که بیمه‌گذار یا بیمه‌گر و یا هر دو اجازه فسخ داشته باشند، طبق این شرط فسخ جایز است.»

«مسألة ۳۷_ در صورتی که بیمه‌گر به تعهدات خود عمل نکند، بیمه‌گذار می‌تواند _ با رجوع به حاکم شرع یا غیر او _ او را ملزم به اجرای تعهداتش کند. همچنین می‌تواند قرارداد را فسخ نماید و خواستار بازگرداندن مبلغ پرداخت شده به عنوان حق بیمه شود.

مسألة ۳۸_ در صورتی که در قرارداد بیمه معین شده باشد که بیمه‌گذار مبلغی را به عنوان حق بیمه به اقساط بپردازد و او در اجرای این تعهد چه از نظر مقدار و چه از نظر زمان پرداخت تخلف کند، بر بیمه‌گر واجب نیست که به تعهد خود در پرداخت مبلغی معین به هنگام بروز حادثه و ضرر معین عمل نماید و بیمه‌گذار نیز نمی‌تواند خواستار بازگرداندن حق بیمه پرداخت شده گردد.»

بیمه متقابل

۱_ حضرت آیت‌الله العظمی موسوی اردبیلی «دام برکاته»: «مسألة ۲۴۸۷_ اگر عده‌ای با سرمایه مشترک خود مؤسسه‌ای را تأسیس کنند و قرار بگذارند که هر خسارتی به هر کدام از آنان وارد شود آن مؤسسه جبران نماید، اشکال ندارد و باید طبق قرارداد عمل شود و آن را «بیمه متقابل» می‌نامند و در این فرض چنانچه شرکت مذکور با پول جمع شده شرکا و با اجازه آنان به تجارت بپردازد صحیح است، و هر یک از شرکا علاوه بر دریافت خسارت مطابق قرارداد، سهمی هم از سود تجارت خواهند داشت.

مسألة ۲۴۸۸_ چون پرداخت اقساط حق بیمه به عنوان قرض نیست، بنابر این مؤسسه بیمه کننده می‌تواند به منظور تشویق متقاضیان بیمه، متعهد شود علاوه بر تأمین خسارت، مبلغی هم به آنان بپردازد.»

۲_ حضرت آیت‌الله العظمی سیستانی «مد ظله الشریف»: «اگر عده‌ای با سرمایه‌ای که از اموال مشترک خویش فراهم آورده‌اند شرکتی تأسیس کنند و هر یک از آنان ضمن قرارداد شرکت بر دیگران شرط کند که در صورت وقوع حادثه‌ای نسبت به شخص خود و یا اموالش که نوع آن را طی شرط تعیین می‌کند _ شرکت موظف به جبران خسارت وارده به او از سرمایه شرکت یا سود آن باشد، مادام که قرارداد باقی است، واجب است به این شرط عمل شود.»

۳_ حضرت آیت‌الله العظمی منتظری «دام افاضاته»: «مسألة ۲۲۴۹_ اگر عده‌ای با سرمایه مشترک خود مؤسسه‌ای را تأسیس کنند و قرار بگذارند که هر خسارتی به هر کدام از آنان وارد شد آن مؤسسه جبران نماید اشکال ندارد و باید طبق قرارداد عمل شود و آن را «بیمه متقابل» می‌نامند و در این فرض چنانچه شرکت مذکور با پول جمع شده شرکا

و با اجازه آنان به تجارت بپردازد صحیح است و هر یک از شرکاء علاوه بر دریافت خسارت مطابق قرارداد سهمی از سود تجارت خواهد داشت.»

بیمه و عقود معین

«با توجه به ماهیت خاص بیمه، برخی از فقیهان و حقوقدانان اسلامی، بیمه را عقد مستقل دانسته و با استناد به عموماً و ادله صحت عقود و معاملات، بر درستی عقد بیمه استدلال نموده‌اند اما برخی از ایشان یا به دلیل این که، ادله صحت عقود را نسبت به عقود مستحدث از جمله عقد بیمه، شامل نمی‌دانند و یا به جهت این که اشکالاتی مانند غرر و جهالت و تعلیق که نسبت به عقد بیمه گرفته شده به نظر ایشان قابل دفع نیست، سعی کرده‌اند عقد بیمه را با سایر عقود معهوده فقهی مانند ضمان، صلح، جعاله و هبه مشروطه مقایسه کرده و از راه انطباق عقد بیمه با آن عقود، عقد بیمه را تصحیح نمایند چون اعتبار این عقود قطعی است و شروط شرعی در این عقود، سهل تر است و قانونگذار نسبت به این عقود، سختگیری ننموده است.

در این فصل از رساله عقد بیمه با عقود معینه‌ای که ذکرشان رفت، مقایسه می‌شود.»

بیمه و عقد قرض:

حضرت آیت‌الله‌العظمی منتظری: «چون پرداخت اقساط حق بیمه به عنوان قرض نیست، بنا بر این مؤسسه بیمه‌کننده می‌تواند به منظور تشویق متقاضیان بیمه متعهد شود علاوه بر تأمین خسارت مبلغی به آنان بپردازد.»

بیمه و عقد ضمان:

«بنابراین مبنا که ضمان عین معوض صحیح است ادله ضمان و عقود شامل بیمه، خصوصاً بیمه اشیاء می‌باشد چون در بیمه اشیاء، ضامن مالی را که نزد صاحبش موجود است تضمین می‌نماید چنانچه خسارتی بر آن وارد آید یا کلاً تلف شود، ضامن عهده‌دار خسارت آن است البته تعهد بیمه‌گر، مشروط است به این که مضمون له یا صاحب کالا به ضامن پول بدهد. ضامن (بیمه‌گر) به صاحب کالا (بیمه‌گذار) می‌گوید: «برای یک سال ضامن مال تو هستم به شرط این که مبلغ پول معینی بدهی.» و ضامن هم این پیشنهاد را می‌پذیرد. با توجه به این که بیمه نوعی ضمان انشایی در عین خارجی مشروط به پرداخت عوض می‌باشد و ارکان سه‌گانه بیمه در این نوع ضمان وجود دارد، برخی از فقیهان به صحت و مشروعیت بیمه از راه انطباق بیمه با ضمان فتوا داده اند.»

«عقد ضمان عبارت است از این که شخصی مالی را که بر ذمه دیگری است به عهده گیرد. متعهد را ضمن، طرف دیگر را مضمون له و شخص ثالث را مضمون عنه یا مدیون می‌گویند.»

بیمه و صلح:

«با توجه به واقعیت معامله بیمه که امروزه رواج دارد، عقد صلح به شرط خیار بر معامله بیمه منطبق نیست از اینرو فقیهان پس از ایشان راه حل وی یعنی صلح به شرط خیار فسخ را نپسندیدند و راههای دیگری برای تصحیح عقد بیمه در پیش گرفتند، که در بخش های قبلی این مجموعه به آن اشاره شد.»

بیمه و هبه:

« همانگونه که مکرر گفته شده، ظاهر از قرارداد بیمه که امروزه رواج دارد آن است که بیمه عقد مستقلی است و به صورت صلح یا هبه معوضه منعقد نمی‌گردد گرچه فقیهان بزرگوار توجیه شرعی بیمه را از راه هبه نیز صحیح دانسته‌اند زیرا می‌دانیم که هبه مال به بیگانه عقدی جایز است اما بیمه عقدی لازم است، در هبه، رجوع واهب قبل از تصرف متهب صحیح است اما در عقد بیمه، وجوه پرداختی بیمه‌گذاران به تملیک بیمه‌گر درمی‌آید و قابل استرداد نیست مگر آنکه گفته شود هبه معوضه یا هبه مشروطه به دلیل معوض بودن جزو عقود لازم می‌باشد و شرط در ضمن عقد هبه، لازم الوفاء است بنابراین از این بابت فرقی بین هبه معوضه و عقد بیمه نیست و انطباق بیمه بر هبه مشروطه بلاشکال و اخذ مال از دو طرف حلال است.»

بیمه و جعاله:

«بیمه با جعاله منطبق نیست زیرا در جعاله، پرداخت اجرت و جعل پس از انجام عمل است نه قبل از آن. در حالیکه در عقد بیمه، بیمه‌گذار در ابتدا اقساط بیمه را باید پرداخت نماید و این امر نیز یکی دیگر از تفاوت‌های بیمه با جعاله است.»

بیمه و مضاربه:

«با توجه به تفاوت‌هایی که بین بیمه و مضاربه وجود دارد، دورترین عقد فقهی به بیمه از میان عقود چون ضمان، صلح، هبه و جعاله، عقد مضاربه است و این دو قابل مقایسه نیستند تا از راه عقد مضاربه قرارداد بیمه تصحیح شود زیرا بیمه و مضاربه از نظر عرف و احکام شرع کمترین شباهت را به یکدیگر دارند.»

نتیجه‌گیری

«اکثر قریب به اتفاق فقیهان شیعه، بیمه اشیاء مانند بیمه آتش سوزی، حمل و نقل، دزدی و بیمه مسؤولیت مدنی را صحیح و شرعی می‌دانند. شاید فقیه معروف و صاحب نامی نباشد که به مشروعیت بیمه نظر نداده باشد، گرچه راههایی را که پیموده‌اند مختلف است. برخی معامله بیمه را عقدی مستقل و صحیح و مشمول ادله صحت عقود و شروط می‌دانند، و برخی عقد بیمه را از راه عقد ضمان، صلح، هبه، جعاله تصحیح نموده‌اند از منظر ایشان تمام اقسام بیمه اعم از بیمه اشیاء و اشخاص و بیمه اتکایی، صحیح است چنانچه در برخی از اقسام بیمه، شبهه‌ای (مانند شبهه ربا در بیمه عمر) وجود دارد از خود بیمه و طبیعت بیمه نیست بلکه امری خارج از ماهیت بیمه است.»

قانون بیمه

(مصوب ۱۳۱۶/۲/۷)

معاملات بیمه

ماده ۱- بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازاء پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد.

متعهد را بیمه‌گر، طرف تعهد را بیمه‌گذار، وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند.

ماده ۲- عقد بیمه و شرایط آن باید به موجب سند کتبی باشد و سند مزبور موسوم به بیمه نامه خواهد بود .

ماده ۳- در بیمه نامه باید امور ذیل بطور صریح قید شود .

۱- تاریخ انعقاد قرارداد

۲- اسم بیمه گر و بیمه گذار .

۳- موضوع بیمه .

۴- حادثه یا خطری که عقد بیمه به مناسبت آن بعمل آمده است .

۵- ابتدا و انتهای بیمه .

۶- حق بیمه .

۷- میزان تعهد بیمه گر در صورت وقوع حادثه .

ماده ۴- موضوع بیمه ممکن است مال باشد اعم از عین یا منفعت یا هر حق مالی یا هر نوع مسؤولیت حقوقی مشروط بر این که بیمه گذار نسبت به بقاء آنچه بیمه می دهد ذی نفع باشد و همچنین ممکن است بیمه برای حادثه یا خطری باشد که از وقوع آن بیمه گذار متضرر می گردد.

ماده ۵- بیمه گذار ممکن است اصیل باشد یا به یکی از عناوین قانونی نمایندگی صاحب مال یا شخص ذینفع را داشته یا مسؤولیت حفظ آن را از طرف صاحب مال داشته باشد.

ماده ۶- هر کس بیمه می دهد بیمه متعلق به خود اوست مگر آنکه در بیمه نامه تصریح شده باشد که مربوط به دیگری است لیکن در بیمه حمل و نقل ممکن است بیمه نامه بدون ذکر اسم (بنام حامل) تنظیم شود .

ماده ۷- طلبکار می تواند مالی را که در نزد او وثیقه یا رهن است بیمه دهد در این صورت هرگاه حادثه ای نسبت به مال مزبور رخ دهد از خساراتی که بیمه گر باید بپردازد تا میزان آنچه را که بیمه گذار در تاریخ وقوع حادثه طلبکار است به شخص او و بقیه به صاحب مال تعلق خواهد گرفت .

ماده ۸- در صورتی که مالی بیمه شده باشد در مدتی که بیمه باقیست نمی توان همان مال را به نفع همان شخص و از همان خطر مجدداً بیمه نمود.

ماده ۹- در صورتی که مالی به کمتر از قیمت بیمه شده باشد نسبت به بقیه قیمت می توان آن را بیمه نمود در این صورت هر یک از بیمه گران به نسبت مبلغی از مال که بیمه کرده است مسؤول خواهد بود.

ماده ۱۰- در صورتی که مالی به کمتر از قیمت واقعی بیمه شده باشد بیمه گر فقط به تناسب مبلغی که بیمه کرده است با قیمت واقعی مال مسؤول خسارت خواهد بود.

فسخ و بطلان

ماده ۱۱- چنانچه بیمه‌گذار یا نماینده او با قصد تقلب مالی را اضافه بر قیمت عادلانه در موقع عقد قرارداد بیمه داده باشد عقد بیمه باطل و حق بیمه دریافتی قابل استرداد نیست.

ماده ۱۲- هرگاه بیمه‌گذار عمداً از اظهار مطالبی خودداری کند یا عمداً اظهارات کاذبه بنماید و مطالب اظهار نشده یا اظهارات کاذبه طوری باشد که موضوع خطر را تغییر داده یا از اهمیت آن در نظر بیمه‌گر بکاهد عقد بیمه باطل خواهد بود حتی اگر مراتب مذکوره تاثیری در وقوع حادثه نداشته باشد. در این صورت نه فقط وجوهی که بیمه‌گذار پرداخته است قابل استرداد نیست بلکه بیمه‌گر حق دارد اقساط بیمه را که تا آن تاریخ عقب افتاده است نیز از بیمه‌گذار مطالبه کند .

ماده ۱۳- اگر خودداری از اظهار مطالبی یا اظهارات خلاف واقع از روی عمد نباشد عقد بیمه باطل نمی‌شود در این صورت هرگاه مطلب اظهار نشده یا اظهار خلاف واقع قبل از وقوع حادثه معلوم شود بیمه‌گر حق دارد یا اضافه حق بیمه را از بیمه‌گذار در صورت رضایت او دریافت داشته قرارداد را ابقاء کند و یا قرارداد بیمه را فسخ کند در صورت فسخ بیمه‌گر باید مراتب را به موجب اظهارنامه یا نامه سفارشی دو قبضه به بیمه‌گذار اطلاع دهد اثر فسخ ده روز پس از ابلاغ مراتب به بیمه‌گذار شروع می‌شود و بیمه‌گر باید اضافه حق بیمه دریافتی تا تاریخ فسخ را به بیمه‌گذار مسترد دارد.

در صورتی که مطلب اظهار نشده یا اظهار خلاف واقع بعد از وقوع حادثه معلوم شود خسارت به نسبت وجه بیمه پرداختی و وجهی که بایستی در صورت اظهار خطر بطور کامل و واقع پرداخته شده باشد تقلیل خواهد یافت.

ماده ۱۴- بیمه‌گر مسؤول خسارات ناشیه از تقصیر بیمه‌گذار یا نمایندگان او نخواهد بود.

ماده ۱۵- بیمه‌گذار باید برای جلوگیری از خسارت مراقبتی را که عادتاً هر کس از مال خود می‌نماید نسبت به موضوع بیمه نیز بنماید و در صورت نزدیک شدن حادثه یا وقوع آن اقداماتی را که برای جلوگیری از سرایت و توسعه و خسارت لازم است به عمل آورد. اولین زمان امکان و منتهی در ظرف پنج روز از تاریخ اطلاع خود از وقوع حادثه بیمه‌گر را مطلع سازد والا بیمه‌گر مسؤول نخواهد بود مگر آن که بیمه‌گذار ثابت کند که به واسطه حوادثی که خارج از اختیار او بوده است اطلاع به بیمه‌گر در مدت مقرر برای او مقدور نبوده است .

مخارجی که بیمه‌گذار برای جلوگیری از توسعه خسارت می‌نماید بر فرض که منتج به نتیجه نشود به عهده بیمه‌گر خواهد بود ولی هرگاه بین طرفین در موضوع لزوم مخارج مزبوره یا تناسب آن با موضوع بیمه اختلافی ایجاد شود حل اختلاف به حکم یا محکمه رجوع می‌شود.

ماده ۱۶- هرگاه بیمه‌گذار در نتیجه عمل خود خطری را که به مناسبت آن بیمه منعقد شده است تشدید کند یا یکی از کیفیات یا وضعیت موضوع بیمه را به طوری تغییر دهد که اگر وضعیت مزبور قبل از قرارداد موجود بود بیمه‌گر حاضر برای انعقاد قرارداد با شرایط مذکوره در قرارداد نمی‌گشت باید بیمه‌گر را بلافاصله از آن مستحضر کند اگر تشدید خطر یا تغییر وضعیت موضوع بیمه در نتیجه عمل بیمه‌گذار نباشد مشارالیه باید مراتب را در ظرف ده روز از تاریخ اطلاع خود رسماً به بیمه‌گر اعلام کند.

در هر دو مورد مذکور در فوق بیمه‌گر حق دارد اضافه حق بیمه را معین نموده به بیمه‌گذار پیشنهاد کند و در صورتی که بیمه‌گذار حاضر برای قبولی و پرداخت آن نشود قرارداد را فسخ کند و اگر تشدید خطر در نتیجه عمل خود بیمه‌گذار باشد خسارات وارده را نیز از مجرای محاکم عمومی از او مطالبه کند و در صورتی که بیمه‌گر پس از اطلاع تشدید خطر به نحوی از انحاء رضایت به بقاء عقد قرارداد داده باشد مثل آنکه اقساطی از وجه بیمه را پس از اطلاع از مراتب از بیمه‌گذار قبول کرده یا خسارت بعد از وقوع حادثه به او پرداخته باشد دیگر نمی‌تواند به مراتب مذکوره استناد کند و وصول اقساط حق بیمه بعد از اطلاع از تشدید خطر یا پرداخت خسارت پس از وقوع حادثه و نحو آن دلیل بر رضایت بیمه‌گر به بقاء قرارداد می‌باشد.

ماده ۱۷- در صورت فوت بیمه‌گذار یا انتقال موضوع بیمه به دیگری اگر ورثه یا منتقل‌الیه کلیه تعهداتی را که به موجب قرارداد به عهده بیمه‌گذار بوده است در مقابل بیمه‌گر اجرا کند عقد بیمه به نفع ورثه یا منتقل‌الیه به اعتبار خود باقی می‌ماند مع هذا هر یک از بیمه‌گر یا ورثه یا منتقل‌الیه حق فسخ آن را نیز خواهند داشت.

بیمه‌گر حق دارد در ظرف سه ماه از تاریخی که منتقل‌الیه قطعی موضوع بیمه تقاضای تبدیل بیمه‌نامه را به نام خود می‌نماید عقد بیمه را فسخ کند.

در صورت انتقال موضوع بیمه به دیگری ناقل مسؤول کلیه اقساط عقب افتاده وجه بیمه در مقابل بیمه‌گر خواهد بود لیکن از تاریخی که انتقال را به بیمه‌گر به موجب نامه سفارشی یا اظهارنامه اطلاع می‌دهد نسبت به اقساطی که از تاریخ اطلاع به بعد باید پرداخته شود مسؤول نخواهد بود.

اگر ورثه یا منتقل‌الیه متعدد باشند هر یک از آنها نسبت به تمام وجه بیمه در مقابل بیمه‌گر مسؤول خواهد بود.

ماده ۱۸- هرگاه معلوم شود خطری که برای آن بیمه بعمل آمده قبل از عقد قرارداد واقع شده بوده است قرارداد بیمه باطل و بی‌اثر خواهد بود در این صورت اگر بیمه‌گر وجهی از بیمه‌گذار گرفته باشد عشر از مبلغ مزبور را به عنوان مخارج کسر و بقیه را باید به بیمه‌گذار مسترد دارد.

مسئولیت بیمه‌گر

ماده ۱۹- مسئولیت بیمه‌گر عبارت است از تفاوت قیمت مال بیمه شده بلافاصله قبل از وقوع حادثه با قیمت باقی مانده آن بلافاصله بعد از حادثه خسارت حاصله به پول نقد پرداخته خواهد شد مگر این که حق تعمیر و یا عوض برای بیمه‌گر در سند بیمه پیش بینی شده باشد در این صورت بیمه‌گر ملزم است موضوع بیمه را در مدتی که عرفاً کمتر از آن نمی‌شود تعمیر کرده یا عوض را تهیه و تحویل نماید.

در هر صورت حداکثر مسئولیت بیمه‌گر از مبلغ بیمه شده تجاوز نخواهد کرد.

ماده ۲۰- بیمه‌گر مسئول خساراتی که از عیب ذاتی مال ایجاد می‌شود نیست مگر آنکه در بیمه‌نامه شرط خلافی شده باشد.

ماده ۲۱- خسارات وارده از حریق که بیمه‌گر مسئول آن است عبارت است از :

۱- خسارت وارده به موضوع بیمه از حریق اگر چه حریق در نزدیکی آن واقع شده باشد.

۲- هر خسارت یا تنزل قیمت وارده به اموال از آب یا هر وسیله دیگری که برای خاموش کردن آتش بکار برده شده است.

۳- تلف شدن یا معیوب شدن مال در موقع نجات دادن آن از حریق

۴- خسارت وارده به اموال بیمه شده در نتیجه خراب کردن کلی یا جزئی بنا برای جلوگیری از سرایت یا توسعه حریق
ماده ۲۲- در بیمه‌های ذیل خسارت به این طریق حساب می‌شود:

۱- در بیمه حمل و نقل قیمت مال در مقصد.

۲- در بیمه منافی که متوقف بر امری است منافی که در صورت پیشرفت امر عاید بیمه‌گذار می‌شد.

۳- در بیمه محصول زراعتی قیمت آن در سر خرمن و موقع برداشت محصول. برای تعیین میزان واقعی خسارت مخارج و حق الزحمه که در صورت عدم وقوع حادثه به مال تعلق می‌گرفت از اصل قیمت کسر خواهد شد و در هر صورت میزان خسارت از قیمت معینه در بیمه‌نامه تجاوز نخواهد کرد.

ماده ۲۳- در بیمه عمر یا نقص یا شکستن عضوی از اعضاء بدن مبلغ پرداختی بعد از مرگ یا نقصان عضو باید به طور قطع در موقع عقد بیمه بین طرفین معین شود.

بیمه عمر یا بیمه نقصان یا شکستن عضو شخص دیگری در صورتی که آن شخص قبلاً رضایت خود را کتباً نداده باشد باطل است.

هرگاه بیمه‌گذار اهلیت قانونی نداشته باشد رضایت ولی یا قیم او شرط است. اگر بیمه راجع به عمر یا نقص یا شکستن عضو بدن جماعتی بطور کلی باشد میزان خسارت عبارت از مبلغی خواهد بود که مطابق تعرفه قبلاً بین طرفین معین می‌شود.

ماده ۲۴- وجه بیمه عمر که باید بعد از فوت پرداخته شود به ورثه قانونی متوفی پرداخته می‌شود مگر این که در موقع عقد بیمه یا بعد از آن در سند بیمه قید دیگری شده باشد که در این صورت وجه بیمه متعلق به کسی خواهد بود که در سند بیمه اسم برده شده است.

ماده ۲۵- بیمه‌گذار حق دارد ذی‌نفع در سند بیمه عمر خود را تغییر دهد مگر آنکه آن را به دیگری انتقال داده و بیمه‌نامه را هم به منتقل‌الیه تسلیم کرده باشد.

ماده ۲۶- در تمام مدت اعتبار قرارداد بیمه عمر بیمه‌گذار حق دارد وجه معینه در بیمه‌نامه را به دیگری منتقل نماید؛ انتقال مزبور باید به امضاء انتقال‌دهنده و بیمه‌گر برسد.

ماده ۲۷- اثرات قانونی انتقال وجه بیمه عمر از تاریخ فوت بیمه‌شده شروع می‌شود ولی اگر بیمه‌گذار از بابت آن وجهی دریافت کرده یا نسبت به آن با بیمه‌گر معامله نموده باشد در کمال اعتبار خواهد بود.

ماده ۲۸- بیمه‌گر مسؤول خسارات ناشیه از جنگ و شورش نخواهد بود مگر آنکه خلاف آن در بیمه‌نامه شرط شده باشد.

ماده ۲۹- در مورد بیمه مال منقول در صورت وقوع حادثه و پرداخت خسارت به بیمه‌گذار بیمه‌گر از هر گونه مسؤلیت در مقابل ثالث بری می‌شود.

ماده ۳۰- بیمه‌گر در حدودی که خسارات وارده را قبول به پرداخت می‌کند در مقابل اشخاصی که مسؤول وقوع حادثه یا خسارت هستند قائم مقام بیمه‌گذار خواهد بود و اگر بیمه‌گذار اقدامی کند که منافی با عقد مزبور باشد در مقابل بیمه‌گر مسؤول شناخته می‌شود.

ماده ۳۱- در صورت توقف یا افلاس بیمه‌گر بیمه‌گذار حق فسخ قرارداد را خواهد داشت.

ماده ۳۲- در صورت ورشکستگی بیمه‌گر بیمه‌گذاران نسبت به سایر طلبکاران حق تقدم دارند و بین معاملات مختلف بیمه در درجه اول حق تقدم با معاملات بیمه عمر است.

ماده ۳۳- بیمه‌گر نسبت به حق بیمه در مقابل هر گونه طلبکاری بر مال بیمه شده حق تقدم دارد حتی اگر طلب سایرین به موجب سند رسمی باشد.

ماده ۳۴- اگر در یک قرارداد بیمه موضوعات مختلفی بیمه شده باشد در صورت اثبات تقلب از طرف بیمه‌گذار نسبت به یکی از آن موضوعات بطلان نسبت به سایر موضوعات نیز سرایت کرده تمام قرارداد باطل خواهد بود.

موضوعات مختلفی که در یک بیمه نامه ذکر می‌شود در حکم یک قرارداد محسوب است.

ماده ۳۵- طرفین می‌توانند در قراردادهای بیمه هر شرط دیگری بنمایند لیکن موعده مذکوره در ماده ۱۶ را نمی‌توانند تقلیل دهند ولی ممکن است موعده را به رضایت یکدیگر تمدید کنند.

این قانون شامل قراردادهای گذشته بیمه نیز خواهد بود.

ماده ۳۶- مرور زمان دعاوی ناشی از بیمه دو سال است و ابتدای آن از تاریخ وقوع حادثه منشاء دعوی خواهد بود لکن دعاوی که قبل از اجرای این قانون در محاکم طرح شده باشد مشمول این ماده نخواهد بود.

این قانون که مشتمل بر سی و شش ماده است در جلسه هفتم اردیبهشت‌ماه یکهزار و سیصد و شانزده به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

کتابنامه

اردبیلی توضیح المسائل [درون خطی] = ۱ // پایگاه اطلاع رسانی حضرت آیت الله موسوسی اردبیلی. - ۱۳۷۹. ۱ - <http://www.ardebili.com/Per/Laws/Resaleh/default.asp> - ۱۳۸۴. ۲

تهرانی محمد صادق رساله توضیح المسائل [کتاب]. - تهران : امید فردا، ۱۳۸۴. - سوم : ص. ۴۸۵. - ۴-۸-۹۰۳۴۶-۹۶۴.

جمالی زاده احمد پایان نامه استادیاری فقه و اصول [کتاب]. - تهران : [مؤلف نامعلوم]، ۱۳۷۷. - ص. ۴۴۸.

خمینی روح الله رساله توضیح المسائل [کتاب] = رساله توضیح المسائل. - قم : نجات, ۱۳۷۸. - پنجم : یک : ص. ۵۸۴ - ۹۶۴-۹۱۹۳۵-۳-۵.

خوئی سید ابوالقاسم رساله توضیح المسائل [کتاب]. - [مکان نشر نامشخص] : انتشارات ایران, ۱۳۵۳. - ص. ۵۲۷.
سیستانی حسینی رساله توضیح المسائل [کتاب] = رساله توضیح المسائل. - تهران : پیام عدالت, ۱۳۷۸. - اول : یک : ص. ۷۰۵ - ۳-۳-۵۳-۵۹۷۷-۹۶۴.

شیرازی مکارم رساله توضیح المسائل [کتاب] = رساله توضیح المسائل. - قم : قدس, ۱۳۸۴. - بیست و هشتم : یک : ص. ۵۳۶. - ۰-۰-۰۹-۶۳۹۵-۹۶۴.

صانعی یوسف رساله توضیح المسائل [کتاب] = رساله توضیح المسائل. - قم : انتشارات میثم تمار, ۱۳۷۸. - بیستم : یک : ص. ۵۲۷. - ۰-۰-۰۶-۹۱۵۵۴-۹۶۴.

کریمی آیت کلیات بیمه [کتاب] = کلیات بیمه / تدوین تفنگساز مهدی. - تهران : بیمه مرکزی ایران, ۱۳۷۷. - سوم : یک : ص. ۴۳۰. - ۳-۰۰۶۵۰۶-۹۶۴.

کمالان سید مهدی قانون مدنی با آخرین اصلاحات و ملاحظات [کتاب] = قانون مدنی. - تهران : انتشارات بهنامی, ۱۳۸۴. - یک : ص. ۲۵۶. - ۹-۵۶-۷۰۴۴-۹۶۴.

منتظری حسینعلی رساله توضیح المسائل [کتاب] = رساله توضیح المسائل. - تهران : سرائی, ۱۳۸۱. - بیستم : یک : ص. ۶۴۷.

همدانی حسین نوری [کتاب]. - تهران : هاتف, ۱۳۸۶. - جلد ۱ : ۱ : ص. ۴۵۵. - ۹۴-۱۲۰-۴۸۴-۹۶۴.